

Авраменко О.О.

викладач кафедри дошкільної

педагогіки та психології,

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

У статті розглядається суть поняття соціалізація, аналізується педагогічна система Марії Монтессорі та розкриваються проблеми соціалізації дітей в дошкільному навчальному закладі.

In article is considered essence of the notion socialization is analysed pedagogical system Marie Montessori and open the problems to socializations children in preschool educational institutions.

Постановка проблеми. Створення умов для формування високоосвіченої і висококультурної особистості є провідною метою усієї системи освіти в Україні. Цій меті підпорядковані державні закони, стандарти, програми які регулюють процес реформування освіти в нашій державі.

Процес реформування сучасної дошкільної освіти є складовою загальної концепції розвитку українського суспільства, що відображено в державній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), концепції «Сім'я і родинне виховання», Законі України «Про дошкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні. Модернізація системи освіти, зміна освітянської парадигми, масштабність та гострота соціальних, економічних, культурних проблем потребують піднесення пріоритету дошкільного виховання, розуміння того, що ранні етапи життя людини є найвідповідальнішим періодом її соціального

становлення.

Тому **метою** даної статті є розгляд проблеми соціалізації особистості у педагогічній системі відомого педагога-гуманіста Марії Монтесоррі.

Процес соціалізації для людини є неперервним протягом усього її життя. Цього вимагають самі умови її існування. Набуті знання поступово збагачуються та поглиблюються, уміння та навички урізноманітнюються та вдосконалюються. Та важливо, щоб усі ці процеси відбувалися послідовно і гармонійно.

Аналіз останніх досліджень. Сучасна наука процес соціалізації визначає як історично зумовлений механізм розвитку особистості, засвоєння нею соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків з новим соціальним середовищем та активне відтворення набутого соціального досвіду у власній діяльності та спілкуванні.

Помітний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов для соціалізації дитини, оптимального її розвитку й виховання належить таким вітчизняним дослідникам, як В.С. Болгаріна, І.Л. Зверєва, В.М. Іванов, Л.Г. Коваль, О.Л. Кононко, В.Г. Кремень, Н.М. Лавриченко, Н.Г. Ничкало, В.М. Оржеховська, О.Я. Савченко, І.Д. Фельдштейн та ін.

У межах перших інститутів соціалізації (сім'я, дошкільний навчальний заклад, дитяче товариство), у певний період дитинства відбувається набуття базових загальнолюдських умінь і знань, якостей та властивостей, відсутність яких унеможлиблює повноцінне життя людини в суспільстві (Л.В. Артемова, А.М. Богуш, Н.Д. Ватутіна, Т.Г. Жаровцева, О.Л. Кононко, А.Г. Колесник, І.П. Печенко, Т.І. Поніманська, Р.М. Пріма та ін.).

Виклад основного матеріалу. Процес соціалізації дітей починається на етапі дошкільного дитинства. Дошкільний вік – це сензитивний період для формування особистості дитини, набуття нею першого соціального досвіду, розвитку емоцій, почуттів, що є підґрунтям її соціального становлення. Саме тому в усіх розвинених країнах існує дошкільна освіта як перша ланка освітньої системи, що виконує певні соціальні функції, має власні організаційні форми й належні умови для навчання й виховання дітей дошкільного віку та їх соціалізації.

Кожній дитині від природи дано бути розумною й успішною людиною.

Завдання педагогів – просто допомогти маляті розкрити свій потенціал, навчити його самостійно осягати світ. Для цього дуже важливо створити спеціальне освітнє середовище (доступні ретельно продумані навчальні матеріали, різновікова група), у якій дитина зможе і захоче виявити свої індивідуальні здібності, буде розвиватися і навчатися у власному ритмі. Таку можливість надає нам педагогіка італійського психолога та педагога Марії Монтесорі. Її спосіб індивідуального навчання дитини в групі дозволяє зробити процес соціалізації оптимальним для кожної дитини.

Марією Монтесорі було запропоновано цілісну педагогічну систему індивідуального виховання дітей дошкільного віку. Ця система увібрала в себе гуманістичні традиції Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, Ф. Фребеля, а також спостереження М. Монтесорі за дітьми.

Період дошкільного дитинства, на думку М. Монтесорі, є найсприятливішим для повноцінного розвитку під впливом навчання і виховання. Можливості дитини в навчанні безмежні, однак, маючи від народження певні задатки, вона може розвинути їх лише у правильно організованому середовищі. Дошкільник має багато специфічних якостей, які допомагають йому активно сприймати світ: підвищену здатність до сприймання, запам'ятовування, збереження інформації, впорядковування і творчого використання матеріалу.

М. Монтесорі вважала, що в духовному розвитку дитини особливе значення мають універсальні (обов'язкові для всіх дітей) та індивідуальні за часом виникнення і тривалістю у кожної дитини сензитивні періоди.

Поняття «сензитивні періоди» є одним із ключових для уявлення процесу розвитку дитини. Монтесорі характеризує сутність сензитивних періодів таким чином: «Мова йде про періоди особливої чутливості, що зустрічаються в розвитку, тобто в дитячому віці живих істот. Вони є тимчасовими і служать лише для того, щоб дати можливість живій істоті набути певну здібність. Як тільки це відбувалося, відповідна чутливість знову зменшувалася. Так розвивається кожна риса характеру на підставі певного імпульсу і протягом вузько обмеженого тимчасового проміжку. ...На ці основні стадії розвитку дорослий не в змозі ніяк вплинути ззовні. Але якщо в дитини не було можливості діяти відповідно до директив своїх періодів особливої чутливості, то вона пропустила зручну нагоду природним чином придбати визначену здатність; і цей випадок втрачений назавжди...» [4, 47-49].

Сензитивні періоди є універсальними, тобто виникають у процесі розвитку всіх дітей, незалежно від раси, національності, соціального походження, геополітичних і культурних розходжень і т.ін. Вони також індивідуальні, тому що час їхнього виникнення, тривалість і динаміка протікання можуть бути різними в конкретних дітей.

Проте існують зразкові середньостатистичні межі різних сензитивних періодів. До основних сензитивних періодів належать: сензитивний період розвитку мови (0-6 років); сензитивний період сприйняття порядку (0-3 роки); сензитивний період сенсорного розвитку (0 – близько 5,5 років); сензитивний період сприйняття маленьких предметів (1,5-2,5 роки); сензитивний період розвитку рухів і дій (1-4 роки); сензитивний період розвитку соціальних навичок (2,5-6 років) [3, 11].

Особливого значення М. Монтесорі надає пізнавальній активності дітей. Дитина не завжди повинна одержувати готові відповіді, набагато важливіше для неї навчитися «робити відкриття» на основі власного досвіду.

У педагогічній системі М. Монтесорі заохочуються також мовна і пізнавальна активність дітей. У процесі «вільної роботи» діти можуть розмовляти один з одним, звертатися з питаннями до вихователя або вчителя, якщо він не зайнятий з іншими учнями. «Бесіди в колі» організуються так, щоб підтримати прагнення дітей до вербального вираження думок, почуттів, бажань і т.ін. Це сприяє розвитку як мови, так і комунікативних умінь.

Головними принципами педагогічної системи є свобода у вихованні, творчо-продуктивний зміст навчання та особистісно-орієнтований підхід.

Ідея свободи – один із фундаментальних принципів педагогічної системи М. Монтесорі, захист права дитини на індивідуальність. Тому поняття свободи тлумачиться не як соціальне, а як природничо-наукове і психологічне поняття. На її думку, воно близьке поняттю максимальної незалежності будь-якої істоти від зміни зовнішніх умов та підтримки ззовні. А стосовно людини, Монтесорі підкреслює неможливість бути дійсно вільною без досягнення, для початку, незалежності як основи розвитку індивідуальності.

Той досвід, якого набуває дитина (момент народження, емоційне спілкування, відлучення від годування груддю, навчання ходіння, мови і т.д.) водночас є підґрунтям формування незалежності як позитивної якості. М. Монтесорі зазначає: «Це не просте поняття свободи, яке ми здобуємо із спостережень над рослинами, комахами тощо. Дитина, внаслідок

характерної для неї безпорадності, з якою вона народжується, внаслідок її якостей як соціальної особи, зв'язана путами, що обмежують її активність. Виховання повинне приходити їй на допомогу розумним послабленням соціальних пут, які обмежують цю активність. І в міру того, як дитина підрастає у такій атмосфері, її безпосередні прояви стають більш виразними і з очевидністю істини розкривають її натуру» [2, 104].

Водночас, М. Монтесорі не лише обґрунтувала принцип індивідуального виховання, а й розкрила закономірності вміння жити в суспільстві («згуртування в соціальне ціле»). Досягти цього, за її переконаннями, можна через розвиток духовної потреби в повазі індивідуальності і прав людей, рівних собі. У цій справі особливо важливою є роль вихователя – дослідника, експериментатора, аналітика, організатора. М. Монтесорі стверджувала, що педагог має бути особистістю, яка постійно розвивається і прагне розкрити свій потенціал, наділена вмінням самодослідження.

Дитина повинна не тільки жити, а й творити в собі людську особистість, адже в цьому полягає її індивідуальність. Цінність людини не в тому, як її виховали, а в тому, як вона себе виховує, і цього слід учитися змалку. Один із провідних принципів педагогіки М. Монтесорі – «Допоможи мені це зробити самому» – ілюструє те, що дорослий не вчить дитину, а допомагає їй пізнавати навколишній світ. Головною умовою при цьому є свобода і самостійність, оскільки несамостійна людина не може бути вільною.

Педагогічна система М. Монтесорі полягає у створенні педагогічного «підготовленого середовища». Таке середовище повинно надавати кожній дитині можливість розвиватися у своєму індивідуальному темпі, повинно містити різноманітні предмети, що викликають інтерес дітей і спонукають їх до спонтанної творчої діяльності. Середовище повинно відповідати потребам розвитку дітей у кожен віковий період, тому «підготовлені середовища» дошкільного навчального закладу і школи мають істотні розходження.

Особливу роль відіграє соціальний компонент «підготовленого середовища»: педагоги і діти. Педагог відповідає за створення в групі справедливих стосунків взаємодопомоги, дружньої і спокійної атмосфери, що сприяє розвитку творчості дітей.

Важливим компонентом підготовленого середовища є дидактичний матеріал, розроблений педагогом з метою розвитку фізичних і психічних функцій дитини: інтелекту, волі, уваги, творчості, навчання письма та

елементарної математики. Дидактичний матеріал допомагає впорядкувати попередньо набутий досвід і є засобом пізнання світу, усвідомлення його закономірностей. Різні його види відкривають дитині доступ до різних сфер культури людства. За його допомогою дитина сприймає інформацію про навколишній світ органами зору, слуху, дотику тощо. Привабливість дидактичних матеріалів розвиває інтерес до них і дій з ними. Унаслідок цього дитина прагне до самостійної діяльності, потребує лише незначної допомоги, опосередкованого керівництва старших. За переконаннями М. Монтесорі, надзвичайно важливою є педагогічно раціональна методика використання дидактичного матеріалу [2, 108].

Висновки. Отже, сьогодні стає дедалі очевидніше, що необхідно саме з раннього віку формувати у дітей самостійність, здатність до вибору способів поведінки, відкритість до світу людей як потребу особистості, розвивати усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми, формувати готовність до сприймання соціальної інформації, виховувати співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Теорія і практика М. Монтесорі набули всесвітнього визнання завдяки цілісності педагогічного погляду на особистість, опорі на самостійність та індивідуальність дитини, вірі у величезні потенційні можливості її розвитку. Тому педагогічна система М. Монтесорі є одним з головних джерел, з яких можна здобути багатий матеріал щодо конкретних шляхів соціалізації особистості дитини.

Використання та розвиток ідей Монтесорі збагачує українську педагогіку та сприяє появі нових цікавих освітніх програм. Проте дана стаття не висвітлює повною мірою проблему соціалізації особистості в системі М. Монтесорі та вплив даної системи на процес соціалізації в цілому. Надалі слід провести комплексний аналіз процесу соціалізації особистості у дошкільних навчальних закладах, включаючи опрацювання педагогічних систем Р. Оуена, Ф. Фребеля та інших видатних педагогів-гуманістів, що окреслює перспективу нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. М. Монтесорі: теорія і технологія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
2. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для

студентів вищих навчальних закладів. – К.: «Академвидав», 2006. – 456 с.

3. Сорокова М.Г. Система М. Монтессори: Теорія и практика: Учеб. пособие для студ. висш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 384 с.
4. Montessori M. Kinder sind anders. – Munchen, 1994. – 157 p.